Ikäihmisten ja hoivapalvelujen lautakunnan kannanotto SOTE-visioksi 2030 luvulle

Ikäihmisten ja hoivapalveluiden lautakunnan yhteinen näkemys on, että Pohjois-Savon hyvinvointialueen palvelujärjestelmää on rakennettava väestön ikääntymisen, muistisairauksien lisääntymisen, työvoiman saatavuushaasteiden ja kiristyvän talouden näkökulmasta. Samalla palveluiden kehittämisessä on huomioitava laajemmat megatrendit, kuten digitalisaatio, teknologian nopea kehitys, kaupungistuminen, yksinäisyyden lisääntyminen sekä kansalaisten kasvavat odotukset palveluiden saatavuudesta ja laadusta. Tulevaisuuden palvelujärjestelmän on kyettävä vastaamaan näihin muutoksiin siten, että palvelut ovat yhdenvertaisesti saatavilla koko hyvinvointialueella, vaikka palveluiden tuottamisen tavat muuttuvat nykyisestä.

Ikäihmisiä ei tule nähdä pelkästään palveluiden käyttäjinä vaan aktiivisina toimijoina, vapaaehtoistyöntekijöinä, vertaisina, kokemusasiantuntijoina ja yhteisöjensä jäseninä. Hyvinvointialueen sote-vision johdonmukainen linja tulee olla toimintakykyisten, osallisten ja turvallisten elinvuosien lisääminen asukkailleen. Yksinäisyyden ja syrjäytymisen haasteisiin on tartuttava yhteistyössä kuntien, järjestöjen ja muiden yhteisöjen kanssa.

Mitkä ovat Pohjois-Savon todelliset palvelutarpeet 2030-luvulla?

Ikääntyminen tulee olemaan ylivoimaisesti merkittävin sote-palvelutarpeita lisäävä tekijä 2030-luvulla. Erityisesti yli 75-vuotiaiden määrän kasvu näkyy lisääntyvänä muistisairauksien, monisairastavuuden ja toimintakyvyn heikkenemisenä.

Palvelutarpeen kasvu kohdistuu ennen kaikkea kotihoitoon, kotona asumista tukeviin palveluihin, kuntoutukseen, muistipalveluihin, omaishoitoon, senioriasumiseen, yhteisölliseen asumiseen sekä ympärivuorokautiseen hoivaan. Vaikka tavoitteena on tukea kotona asumista mahdollisimman pitkään, lautakunta korostaa, ettei palveluasumisen tarve todellisuudessa vähene vaan lisääntyy. Kaikkein iäkkäimpien ja vaikeasti muistisairaiden määrän kasvu edellyttää riittävää ympärivuorokautisen hoivan kapasiteettia myös tulevaisuudessa.

Ikäihmisten palveluissa korostuu entistä enemmän toimintakyvyn ylläpitäminen, ennaltaehkäisevät toimenpiteet ja kuntoutus. Sairauksien hoitamisen rinnalle on nostettava tärkeäksi tavoitteeksi toimintakykyisten vuosien lisääminen. Tämä edellyttää geriatrisen osaamisen vahvistamista kaikilla palvelutasoilla sekä nykyistä tiiviimpää yhteistyötä kuntien, järjestöjen, seurakuntien, omaisten ja yksityisten palveluntuottajien kanssa.

On tärkeää tunnistaa ikääntyneiden köyhyyden, yksinäisyyden ja sosiaalisen eriarvoisuuden kasvu, jotka lisäävät palvelutarvetta ja edellyttävät aiempaa enemmän ennaltaehkäiseviä toimia riittävän ajoissa.

Mistä palveluista emme voi tinkiä?

Lautakunnan näkemyksen mukaan *kaikkein haavoittuvimmassa asemassa olevien ihmisten palvelujen tarve* on tunnistettava ajoissa ja turvattava heidän perustuslailliset oikeutensa riittäviin sotepalveluihin.

Kotihoidon tulee olla laadukasta, henkilöstöltään riittävää ja aidosti asiakkaan tarpeisiin vastaavaa. *Muistisairaiden palveluiden saatavuus* on turvattava koko palveluketjussa aina varhaisesta tunnistamisesta ympärivuorokautiseen hoitoon saakka.

Omaishoidon ja perhehoidon merkitys nähdään ratkaisevana. Ilman omais- ja perhehoitajien tekemää työtä palvelujärjestelmän kuormitus kasvaisi edelleen. Tämän vuoksi omais- ja perhehoidon tukimuotoja, korvaustasoa ja jaksamista tukevia palveluja tulee kehittää pitkäjänteisesti.

Lautakunta pitää välttämättömänä, että jokaisella ikäihmisellä on oikeus saada tarvitsemansa kuntoutus, hoiva ja hoito oikea-aikaisesti. Erityisen tärkeää on turvata ympärivuorokautinen hoiva silloin, kun kotona asuminen ei enää ole mahdollista tai turvallista eikä kevyemmät palvelumuodot tule kyseeseen.

Tinkimättömiin palveluihin kuuluvat myös kuntoutus, kotisairaanhoito, liikkuva sairaala, lääkäripalvelut, kiireellinen hoito, ensihoito, hyvä saattohoito sekä palveluiden kohtuullinen saavutettavuus koko maakunnan alueella.

Mitä valintoja meidän on uskallettava tehdä, jotta palvelut ovat saatavilla kattavasti ja tasalaatuisesti myös tulevaisuudessa?

Lautakunta tunnistaa, että tulevaisuuden lisääntyviin palvelutarpeisiin ei voida vastata nykyisiä toimintatapoja säilyttämällä. Tarvitaan sekä rakenteellisia että toiminnallisia uudistuksia.

Keskeisin muutos on painopisteen siirtäminen *korjaavista palveluista ennaltaehkäisyyn*. Kuntoutus, kotikuntoutus, toimintakyvyn ylläpitäminen, etsivä vanhustyö ja varhainen tuki ovat investointeja, jotka siirtävät raskaampien palvelujen tarvetta myöhemmäksi.

Kotiin vietäviä palveluja tulee edelleen vahvistaa. Samalla on kuitenkin tunnustettava, että kaikkea hoivaa ja hoitoa ei voida siirtää kotiin. Palveluiden suunnittelussa on löydettävä tasapaino kotona asumisen, yhteisöllisen asumisen ja riittävän ympärivuorokautisen hoivan välillä.

Teknologian hyödyntämistä tulee lisätä merkittävästi. Etävastaanotot, etähoiva, lääkeannostelijat, turvateknologia, digitaaliset palvelukanavat ja tekoälyä hyödyntävät ratkaisut voivat helpottaa henkilöstöpulaa ja vapauttaa ammattilaisten aikaa niille asiakkaille, jotka tarvitsevat eniten henkilökohtaista apua ja tukea. Teknologia ei kuitenkaan saa korvata ihmiskontakteja eikä syrjäyttää niitä ikäihmisiä, joille digipalvelut eivät sovellu.

Henkilöstön saatavuuden turvaaminen tulee nostaa yhdeksi palvelustrategian keskeisistä tavoitteista. Työhyvinvointia, työn houkuttelevuutta ja henkilöstön vaikuttamismahdollisuuksia työhönsä tulee vahvistaa. Esimerkkinä nykyistä laajemmat *moniammatilliset ja itseohjautuvat tiimit*, joiden on useissa toimintaympäristöissä todettu lisäävän työntekijöiden sitoutumista, työn sujuvuutta ja asiakaslähtöisyyttä. Samalla ammattilaisten osaamista tulee hyödyntää tarkoituksenmukaisesti yli organisaatiorajojen.

Palvelutarpeiden kasvuun ei voida vastata yksin hyvinvointialueen omalla tuotannolla. Palveluiden suunnittelussa ja toteutuksessa hyödynnetään nykyistä laajemmin monituottajamallia sekä pitkäjänteisiä kumppanuuksia alueen yritysten, järjestöjen ja muiden toimijoiden kanssa. Erityisesti ikääntyneiden asumispalveluissa, kotiin vietävissä palveluissa, kuntoutuksessa ja hyvinvointia tukevissa palveluissa tulee vahvistaa yrittäjien ja hyvinvointialueen välistä yhteistyötä. Kumppanuusmalli lisää palveluiden saatavuutta, joustavuutta ja alueellista elinvoimaa.

Taloudellisen kestävyyden näkökulmasta myös palvelurakenteita on tarkasteltava kriittisesti. Kaikkia nykyisiä toimitiloja tai pieniä yksiköitä ei välttämättä voida ylläpitää, mikäli niiden käyttöaste, henkilöstön saatavuus tai palveluiden vaikuttavuus jää liian alhaiseksi.

Mihin suuntaan palveluverkkoa tulisi kehittää?

Lautakunta näkee tulevaisuuden palveluverkon monitasoisena kokonaisuutena, jossa lähipalvelut, liikkuvat palvelut, digitaaliset palvelut ja vahvat alueelliset sotekeskukset täydentävät toisiaan.

Peruslähtökohtana tulee olla, että ikäihmisen tarvitsema palvelu pyritään järjestämään mahdollisimman lähelle hänen arkeaan hyödyntäen myös uutta hoivateknologiaa. Jokaisessa kunnassa tulee olla saatavilla neuvontaa, palveluohjausta, kotihoitoa ja riittävää tukea palveluihin hakeutumiseen.

Liikkuvien palveluiden merkitys kasvaa erityisesti haja-asutusalueilla. Esimerkiksi muistipalvelut, liikkuva sairaala, kuntoutuspalvelut ja erilaiset asiantuntijapalvelut voidaan yhä useammin tuoda asiakkaan luo.

Samaan aikaan osa vaativammista palveluista on tarkoituksenmukaista keskittää suurempiin yksiköihin. Lautakunta pitää tärkeänä, että Pohjois-Savon kolminapainen palvelurakenne säilyy ja kehittyy. Kuopion, Iisalmen ja Varkauden palvelualueet muodostavat jatkossakin alueellisen palveluverkon rungon, joihin voidaan keskittää riittävä erityisosaaminen. Yhteisöllisen asumisen, ympärivuorokautisen hoivan, muistipalveluiden ja muiden ikäihmisille tärkeiden palveluiden tulee säilyä mahdollisuuksien mukaan lähipalveluna tai seudullisesti saavutettavina.

Palveluverkon kehittämisen lähtökohtana ei tule olla rakennusten määrä vaan palveluiden vaikuttavuus, saavutettavuus ja asukkaiden turvallinen arki.

Tiivistelmä

Ikäihmisten ja hoivapalveluiden lautakunnan näkemyksen mukaan Pohjois-Savon palvelujärjestelmän suurimmat haasteet 2030-luvulla ovat väestön ikääntyminen, muistisairauksien lisääntyminen, henkilöstön saatavuus sekä julkisen talouden kestävyys. Vastauksissa korostui tarve vahvistaa kotihoitoa, omaishoitoa, kuntoutusta ja muistipalveluita sekä turvata riittävä ympärivuorokautinen hoiva kaikkein eniten tukea tarvitseville.

Palveluiden järjestämisen painopistettä tulee siirtää ennaltaehkäisyyn, toimintakyvyn ylläpitämiseen ja kotiin vietäviin palveluihin. Teknologiaa ja digitaalisia ratkaisuja on hyödynnettävä nykyistä laajemmin, mutta niiden rinnalla tulee säilyttää mahdollisuus henkilökohtaiseen palveluun. Tulevaisuuden palveluverkko rakentuu vahvojen alueellisten palvelukeskusten, toimivien lähipalveluiden, liikkuvien palveluiden ja monituottajayhteistyön varaan.

Palveluverkkoa tulee uudistaa hallitusti yhdistämällä tai tavoitteellisella yhteistyöllä, esim. lähipalvelut, liikkuvat palvelut, digitaaliset ratkaisut ja vahvat alueelliset, laajat sotekeskukset. Teknologian ja uusien toimintatapojen hyödyntäminen on välttämätöntä, mutta niiden tulee täydentää, ei korvata täysin ihmisten välistä kohtaamista.

Tulevaisuuden sotepalveluiden menestys edellyttää tiivistä yhteistyötä hyvinvointialueen, kuntien, järjestöjen, seurakuntien, omaisten ja yksityisten palveluntuottajien välillä. Näin voidaan turvata laadukkaat, vaikuttavat ja yhdenvertaiset palvelut kaikille pohjoissavolaisille ikäihmisille myös 2030-luvulla.

Lautakunta pitää välttämättömänä, että sote -strategiassa tunnistetaan henkilöstön saatavuuden turvaaminen sekä kumppanuuksiin perustuvan monituottajamallin kehittäminen keskeisinä keinoina vastata ikääntyvän väestön kasvavaan palvelutarpeeseen 2030-luvulla.